

Kazimierz Lubiński

Podmioty legitymowane do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie

---

Palestra 17/9(189), 19-33

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Podmioty legitymowane do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie

Ograniczenie przez ustawodawcę kręgu podmiotów uprawnionych do wystąpienia z żądaniem ubezwłasnowolnienia osoby stanowi jedną z gwarancji ochrony jej praw.

Ze względu na charakter i cel postępowania o ubezwłasnowolnienie należy przyjąć, że osoba, która ma być ubezwłasnowolniona, jest legitymowana do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samej siebie.

1. Postępowanie o ubezwłasnowolnienie toczy się w sprawach o doniosłej wadze społecznej. Skutki orzeczonego przez sąd ubezwłasnowolnienia dotyczą podstawowych praw obywatela w zakresie swobodnego kierowania przez niego swoim postępowaniem.¹ Na gruncie naszego ustawodawstwa — zgodnie z ustalonym kierunkiem orzecznictwa Sądu Najwyższego — instytucja ubezwłasnowolnienia służy przede wszystkim ochronie interesów osoby, która ma być ubezwłasnowolniona.² Postępowanie więc o ubezwłasnowolnienie osoby dotkniętej niedomaganiem przewidzianymi w art. 13 § 1 lub w art. 16 § 1 k.c. toczy się przede wszystkim w jej interesie.

Z kolei przepisy k.p.c. regulujące omawiane postępowanie zawierają szereg gwarancji ochrony praw osoby, przeciwko której skierowano wniosek o ubezwłasnowolnienie. Jedną z tego rodzaju gwarancji jest ograniczenie przez ustawodawcę kręgu podmiotów uprawnionych do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie.

Postępowanie o ubezwłasnowolnienie sąd wszczyna wyłącznie na wniosek podmiotów legitymowanych do jego zgłoszenia (art. 545 § 1 oraz art. 7 w związku z art. 13 § 2 k.p.c.), nie jest on zatem uprawniony do wszczęcia powyższego postępowania z urzędu.³

¹ Blżej na temat skutków prawnych ubezwłasnowolnienia — por. w szczególności A. Wolter: Prawo cywilne — Zarys części ogólnej, Warszawa 1967, s. 142 i nast. oraz S. Szer: Prawo cywilne — Część ogólna, Warszawa 1967, s. 160 i nast.

² Por. w szczególności orzeczenie SN z dnia 8.I.1966 r. II CR 412/65 (OSNCP 1966, nr 10, poz. 170) uznając za aktualne dotychczasowe orzecznictwo SN, zgodnie z którym ubezwłasnowolnienie pomyślane jest przede wszystkim jako instytucja służąca ochronie interesów osoby, przeciwko której skierowano wniosek o ubezwłasnowolnienie.

³ Spośród ustawodawstw państw socjalistycznych możliwość wszczęcia postępowania z urzędu przewiduje art. 271 k.p.c. Tadżykistańskiej SRR, co pozostaje w kolizji z art. 6 Zasad sądowego postępowania cywilnego ZSRR, w świetle którego sąd nie jest uprawniony do wszczęcia z urzędu postępowania cywilnego (por. L. F. Lesnickaja, W. K. Puczinskij: Osobennosti GPK sojunnych riespublik, Moskwa 1970, s. 154). Ponadto możliwość wszczęcia omawianego postępowania z urzędu dopuszcza również ustawodawca czechosłowacki (§ 81 k.p.c.).

Ramy niniejszego artykułu nie pozwalają na szersze rozważenie interesującej a zarazem wysoce dyskusyjnej w nauce problematyki legitymacji procesowej. Wydaje się jednak, że na gruncie naszego prawa uzasadnione jest rozróżnienie legitymacji materialnej i procesowej, gdyż niejednokrotnie uprawnienie do wszczęcia postępowania przysługuje podmiotowi nie pozostającemu w stosunku prawnomaterialnym do praw stanowiących przedmiot ochrony (np. prokurator i organizacja społeczna ludu pracującego).⁴

Najtrafniejsze wydaje się ujęcie legitymacji materialnej i procesowej prezentowane przez J. Jodłowskiego. Zdaniem tego autora „legitymacja materialna oznacza uprawnienie do uzyskania ochrony przysługujących danemu podmiotowi praw podmiotowych”, natomiast „legitymacja procesowa oznacza uprawnienie do wszczęcia postępowania cywilnego (wycoczenie powództwa, zgłoszenie wniosku w postępowaniu nieprocesowym) we własnym imieniu w celu uzyskania ochrony praw podmiotowych własnych lub cudzych”.⁵

Rozważenia wymaga kwestia, czy osoby wymienione w art. 545 § 1 k.p.c. mają wyłącznie legitymację procesową, czy też przysługuje im także legitymacja materialna. Ubezwłasnowolnienie całkowite lub też częściowe orzeka sąd w stosunku do osoby dotkniętej niedomaganiem psychicznymi przewidzianymi w art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c., która nie jest w stanie kierować swym postępowaniem lub której potrzebna jest pomoc w prowadzeniu spraw. Osobie więc tej przysługuje przede wszystkim ochrona prawa podmiotowego przez odpowiednie ukształtowanie przez sąd jej zdolności do czynności prawnych i ustanowienie dla niej przedstawiciela ustawowego. Interes jej bowiem w ubezwłasnowolnieniu ma istotnie charakter pierwszoplanowy i decydujący. Nie oznacza to jednak, że instytucja ubezwłasnowolnienia pomyślana jest wyłącznie w interesie osoby, przeciwko której zgłoszono wniosek o ubezwłasnowolnienie. Sąd, orzekając ubezwłasnowolnienie, ma także na uwadze ochronę praw podmiotowych innych osób, a w szczególności osób wymienionych w art. 545 § 1 k.p.c., które niejednokrotnie mają interes prawny (zarówno o charakterze majątkowym jak i niemajątkowym) w ubezwłasnowolnieniu. Z tych też względów wydaje się, że osoby wskazane w art. 545 § 1 k.p.c. mają nie tylko legitymację procesową (formalną), ale również legitymację materialną, skoro dysponują uprawnieniami o charakterze prawnomaterialnym. Ustawodawca bowiem uwzględnił w ten sposób i poddaje ochronie posiadany przez nie interes prawny w żądaniu ubezwłasnowolnienia współmałżonka, krewnych w linii prostej lub rodzeństwa.⁶ Podmioty te uzyskują ochronę swych praw podmiotowych wówczas, gdy zarazem wymagać tego będzie ochrona praw podmiotowych osoby, która ma być ubezwłasnowolniona. Prokurator zgłasza wniosek o ubezwłasnowolnienie w celu ochrony praw podmiotowych osoby dotkniętej niedomaganiem psychicznymi oraz osób jej bliskich, przy czym

⁴ W. Berutowicz: *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 54; T. Misiuk: *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 149 i nast.

⁵ J. Jodłowski: *Stenogram wykładu z postępowania cywilnego na UW* (cyt. wg T. Misiuk, op. cit., s. 145 i nast). Operując w niniejszym artykule pojęciem „legitymacji do wszczęcia postępowania” mam na uwadze legitymację procesową.

⁶ Tamże, s. 154 i nast.

jako reprezentant interesu społecznego ma on także na uwadze ważną funkcję społeczną, jaką spełnia ubezwłasnowolnienie. Działanie prokuratora ma więc na celu ochronę praw nie własnych, lecz cudzych i dlatego ma on wyłącznie legitymację procesową.

Stosownie do art. 545 § 1 oraz art. 7 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. podmiotami legitymowanymi do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie są:

- małżonek osoby, która ma być ubezwłasnowolniona;
- jej krewni w linii prostej oraz rodzeństwo;
- jej przedstawiciel ustawowy;
- prokurator.

Wymienione wyżej podmioty uprawnione są do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie zarówno całkowite jak i częściowe. Przepisy k.p.c. nie wprowadzają w tym zakresie różnicy i w zasadzie jednakowo regulują postępowanie w obu rodzajach ubezwłasnowolnienia, niezależnie od przyczyn uzasadniających jego orzeczenie.⁷

II. Małżonek osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, jest uprawniony do wystąpienia z żądaniem jej ubezwłasnowolnienia, jeżeli w chwili zgłoszenia wniosku pozostaje z nią w związku małżeńskim.⁸ Na podstawie *argumentum a contrario* uprawnień takich nie ma małżonek rozwiedziony lub osoba, której związek małżeński został unieważniony lub też ustalono jego nieistnienie. Utrata przez małżonka legitymacji do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie następuje oczywiście dopiero z chwilą uprawomocnienia się wyroku rozwodowego, unieważniającego małżeństwo lub też ustalającego jego nieistnienie.

Utrata przez małżonka legitymacji do wszczęcia postępowania może mieć miejsce zarówno przed jak i po wszczęciu tego postępowania. W pierwszym wypadku, skoro dana osoba nie jest już małżonkiem osoby, przeciwko której skierowano wniosek, nie jest ona także uprawniona do wystąpienia z żądaniem jej ubezwłasnowolnienia. Natomiast ustalenie tego uprawnienia w drugim wypadku uzależnione jest od udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy legitymacja małżonka do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie powinna istnieć jedynie w chwili zgłoszenia wniosku, czy też ma ona trwać przez cały czas postępowania.

Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 13.II.1953 r. wyraził pogląd, że rozwód małżonka osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, orzeczony w czasie trwania postępowania (a więc już po zgłoszeniu wniosku o ubezwłasnowolnienie), nie ma wpływu na dalszy bieg postępowania, a w szczególności nie powoduje on utraty przez małżonka rozwiedzonego charakteru uczestnika postępowania z mocy samego prawa.⁹ Wystąpienie bowiem z żądaniem ubezwłasnowolnienia przez podmiot do tego uprawniony jest przesłanką dotyczącą prawidłowego wszczęcia postępowania.

⁷ Wyjątkiem od powyższej zasady jest przepis art. 545 § 3 k.p.c.

⁸ Tak też w literaturze niemieckiej: B. W i e c z o r e k: *Zivilprozessordnung und Gerichtsverfassungsgesetz*, Berlin 1960, s. 1417; S t e i n - J o n a s: *Kommentar zu Zivilprozessordnung*, Tübingen 1968 (wyjaśn. do art. 646 k.p.c.); A. B a u m b a c h, W. L a u t e r b a c h: *Zivilprozessordnung*, München—Berlin 1963, s. 1011.

⁹ Orzeczenie SN z dnia 13.II.1953 r. C 3132/52, OSN 1954, nr 1, poz. 15 i PiP 1953, nr 7, s. 130.

Pogląd powyższy zaaprobowali E. Wengerek¹⁰ i E. Mędrzycka.¹¹ Autorzy ci — ze względu na charakter swych opracowań — nie podali bliższej argumentacji reprezentowanych przez siebie stanowisk, wskutek czego uniemożliwiona jest weryfikacja trafności toku ich rozumowania. Natomiast orzeczenie to uznał za nietrafne K. Lipiński, który podkreślił, że w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie oprócz osoby, przeciwko której skierowano wniosek, musi istnieć co najmniej jeszcze jeden uczestnik postępowania.¹²

W orzeczeniu z dnia 26.I.1962 r. Sąd Najwyższy odstąpił od poprzednio zajmowanego w tym zakresie stanowiska stwierdzając, że jeżeli we wszczętym postępowaniu o ubezwłasnowolnienie współmałżonka uczestniczą wyłącznie małżonkowie, a w toku postępowania małżeństwo zostało rozwiązane przez rozwód i nikt z uczestników postępowania nie jest legitymowany do wystąpienia z żądaniem ubezwłasnowolnienia, to postępowanie staje się bezprzedmiotowe.¹³ Dalsze kontynuowanie w tej sytuacji postępowania byłoby równoznaczne z dopuszczalnością ubezwłasnowolnienia z urzędu.

W. Siedlecki w głosie do powyższego orzeczenia podzielił stanowisko Sądu Najwyższego wskazując zarazem, że uzasadnienia takiego stanowiska należy szukać przede wszystkim w ogólnej zasadzie orzekania z art. 316 § 1 k.p.c. (obowiązującej z mocy art. 13 § 2 k.p.c. także w postępowaniu nieprocesowym), w świetle której sąd ocenia stan rzeczy pod względem faktycznym i prawnym według chwili wydania orzeczenia, gdyż chodzi tu o realizację zasady prawdy obiektywnej oraz o zadośćuczynienie postulatowi aktualności orzeczenia.¹⁴

Powyższe stanowisko Sądu Najwyższego aprobuje również J. Krajewski¹⁵ i B. Dobrzański.¹⁶

W tej sytuacji wypada podzielić pogląd, w świetle którego legitymacja do wszczęcia postępowania powinna istnieć nie tylko w chwili jego wszczęcia, lecz również powinna ona trwać przez cały czas toczącego się postępowania o ubezwłasnowolnienie, gdyż tego rodzaju przesłankę sąd ocenia według stanu istniejącego w chwili orzekania.¹⁷ Stosowanie w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie przepisu art. 316 § 1 k.p.c. jako prawa subsydiarnego jest w pełni dopuszczalne, skoro brak jest w art. 545—560 k.p.c. (*lex specialis*) oraz w przepisach ogólnych postępowania nieproce-

¹⁰ E. Wengerek i inni: Postępowanie niesporne, Warszawa 1962, s. 96; ci sami: Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1973, s. 109.

¹¹ E. Mędrzycka: Sprawy o ubezwłasnowolnienie w praktyce sądów wojewódzkich, BMS 1963, nr 2, s. 48.

¹² K. Lipiński: Kodeks postępowania niespornego z orzecznictwem okresu powojennego, Warszawa 1959, s. 42.

¹³ Orzeczenie SN z dnia 26.I.1962 I CR 135/61, OSPiKA 1963, nr 7—8, poz. 180. Mylną informację w tym zakresie co do stanowiska zajętego przez SN w powyższym orzeczeniu oraz przez W. Siedleckiego w głosie do tego orzeczenia zawiera praca E. Wengereka i innych: Postępowanie nieprocesowe, op. cit., s. 110 (przyj. 18, zd. ostatnie).

¹⁴ W. Siedlecki: Głos do orzeczn. SN, wymienionego w przyp. 13, OSPiKA 1963, nr 7—8, prz. 180; tenże: Zasady wyrokowania w procesie cywilnym, Warszawa 1957, s. 70 i nast.

¹⁵ J. Krajewski i K. Piasecki: Kodeks postępowania cywilnego, tekst, orzecznictwo, piśmiennictwo, Warszawa 1968, s. 392 i nast.

¹⁶ B. Dobrzański i inni: Kodeks postępowania cywilnego — Komentarz, Warszawa 1969, s. 817.

¹⁷ Tak również SN w orzeczeniu z dnia 5.II.1965 r. I CR 399/64, OSNCP 1966, nr 1, poz. 5.

sowego (*lex generalis*) odmiennego uregulowania zasady czasu orzekania. Gdyby ustawodawca uznał za celowe, aby sąd oceniał tę legitymację w chwili wszczęcia postępowania, to uczyniłby to na pewno w wyraźnym przepisie, tak jak postąpił np. w wypadku właściwości sądowej (art. 15 k.p.c.) i jurysdykcji krajowej (art. 1097 k.p.c.). Współmałżonek osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o ubezwłasnowolnienie, z chwilą uprawomocnienia się wyroku orzekającego rozwód, unieważniającego małżeństwo lub ustalającego jego nieistnienie traci uprawnienie do ochrony interesu prawnego, jaki ma w wydaniu orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu. Jednakże niejednokrotnie konieczność ochrony praw podmiotowych osoby dotkniętej niedomaganiem przewidzianymi w art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c. wymaga dalszego kontynuowania postępowania o ubezwłasnowolnienie. Z tego względu, mając na uwadze zasadę ekonomii procesowej oraz tendencję do odformalizowania postępowania nieprocesowego, należy dopuścić możliwość sanowania braku legitymacji do wszczęcia postępowania, w szczególności przez złożenie przez podmiot, który ma legitymację do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie, oświadczenia o podtrzymaniu żądania ubezwłasnowolnienia.¹⁸

III. Wśród krewnych w linii prostej legitymację do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie mają wstępni oraz zstępni, a z krewnych w linii bocznej — wyłącznie rodzeństwo.¹⁹ *Lege non distinguente* dotyczy to także rodzeństwa przyrodniego, gdyż przepis art. 545 § 1 pkt 2 k.p.c. nie wprowadza pod tym względem żadnej różnicy.²⁰ Przyjęcie odmiennego poglądu nie miałooby odpowiedniego oparcia w ustawie i stanowiłoby swoistego rodzaju dyskryminację rodzeństwa przyrodniego.

Natomiast na zasadzie *argumentum a contrario* z art. 545 § 1 k.p.c. nie mają legitymacji do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie powinowaci. Normowanie takie wydaje się trafne, gdyż w zasadzie spośród osób bliskich jedynie najbliżsi krewni dają gwarancję, że wniosek o ubezwłasnowolnienie zgłoszony zostanie przede wszystkim w interesie osoby, która ma być ubezwłasnowolniona.

Rozważenia wymaga także zagadnienie posiadania legitymacji do

¹⁸ J. Jodłowski: Glosa do orzeczenia SN z dnia 7.I.1966 r. I CR 371/65, PIP 1967, nr 12, s. 1068 i nast.; W. Siedlecki: Glosa do orzeczenia SN z dnia 7.I.1966 r. (cyt. w przyp. 14).

¹⁹ W procedurze niemieckiej uprawnionym do zgłoszenia wniosku jest każdy krewny bez względu na stopień pokrewieństwa, przy czym pojęcie tego pokrewieństwa określa § 1589 k.c.n. (por. B. Wieczorek: op. cit., s. 1417; L. Rosenberg: Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, Berlin 1961, s. 329).

W prawie szwajcarskim krewni osoby mającej być ubezwłasnowolnioną uprawnieni są do wystąpienia z żądaniem ubezwłasnowolnienia, jeżeli mieli taką osobę na swym utrzymaniu albo jeżeli ciążył na nich obowiązek alimentowania tej osoby. W orzecznictwie zaś sądu związkowego przyjmuje się, że uprawnienie powyższe ma taki krewny tylko wówczas, gdy nie sprzeciwia się temu osoba, która ma być ubezwłasnowolniona (por. M. Guldener: Schweizerisches Zivilprozessrecht, Zürich 1958, s. 175).

Na gruncie włoskiego postępowania cywilnego legitymowanymi do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie są krewni do czwartego stopnia oraz powinowaci do drugiego stopnia (por. S. Costa: Manuale di diritto procesuale civile, Turyn 1959, s. 662).

W prawie radzieckim z żądaniem ubezwłasnowolnienia może wystąpić każdy członek rodziny (art. 258 k.p.c. RSFR), w bułgarskim zaś postępowaniu cywilnym bliscy krewni (art. 275 k.p.c.), przez których rozumie się krewnych w linii prostej oraz krewnych bocznych do drugiego stopnia (por. A. Dobrowolski, A. Klejman: Sowietiskij graždanskij process, Moskwa 1970, s. 254; Z. Stalew: Błgarsko graždansko procesualno prawo, Sofia 1966, s. 451).

²⁰ Tak też W. Witkowski: Ubezwłasnowolnienie, DPP 1947, nr 1—2, s. 26; B. Dobrzański i inni: op. cit., s. 816.

wszczenia postępowania o ubezwłasnowolnienie przez osoby związane ze sobą stosunkiem pokrewieństwa powstałym w wyniku przysposobienia.²¹

Otóż w wypadku przysposobienia pełnego zgodnie z art. 121 § 1 i 2 k.r.o. powstaje między przysposabiającym a przysposobionym taki stosunek jak między rodzicami a dziećmi. Przysposobiony nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego. W tej sytuacji przysposobiony uprawniony jest do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie przysposabiającego oraz jego krewnych w linii prostej, a z kolei adoptujący może zgłosić wniosek o ubezwłasnowolnienie adoptowanego i jego zstępnych. Natomiast przysposobiony nie jest uprawniony do wystąpienia z żądaniem ubezwłasnowolnienia swych naturalnych krewnych, a znowu krewni ci i rodzeństwo nie mają legitymacji do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie przysposobionego. Stosownie bowiem do art. 121 § 3 k.r.o. wskutek przysposobienia ustają prawa i obowiązki przysposobionego wynikające z pokrewieństwa względem jego krewnych, jak również prawa i obowiązki tych krewnych względem niego. Przepis ten nie ma zastosowania jedynie względem małżonka, którego dziecko zostało przysposobione przez drugiego małżonka, ani też względem krewnych tego małżonka. Z tego powodu dziecko małżonka przysposobione przez drugiego małżonka ma legitymację do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie swego rodzica będącego małżonkiem przysposabiającego oraz tego ostatniego, jak również ich krewnych w linii prostej.

Jeżeli zaś chodzi o adopcję niepełną, to przysposobiony ma legitymację do żądania ubezwłasnowolnienia przysposabiającego, a adoptujący może zgłosić wniosek o ubezwłasnowolnienie adoptowanego. Przysposobiony nie jest uprawniony do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie swych naturalnych rodziców, może jednak żądać ubezwłasnowolnienia pozostałych swych naturalnych krewnych w linii prostej oraz rodzeństwa. Skutek bowiem przysposobienia niepełnego polega wyłącznie na powstaniu stosunku między przysposabiającym a przysposobionym. Stosownie do art. 124 § 1 k.r.o. skutki przysposobienia rozciągają się także w tym wypadku na zstępnych przysposobionego, którzy zatem będą mogli wystąpić z żądaniem ubezwłasnowolnienia adoptującego.

IV. Legitymacja krewnych do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie jest ograniczona.²² Tak więc krewni osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, nie są uprawnieni do złożenia wniosku o jej ubezwłasnowolnienie, jeżeli ma ona przedstawiciela ustawowego (art. 545 § 2 k.p.c.). Natomiast istnienie przedstawiciela ustawowego osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, nie pozbawia uprawnień do zgłoszenia wniosku o wszczęcie w tym zakresie postępowania małżonka tej osoby oraz prokuratora. W razie odmowy zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie swego pupila przez przedstawiciela ustawowego, krewnym osoby dotknię-

²¹ Przez przysposobienie bowiem powstaje węzeł pokrewieństwa sztucznego, który w zakresie skutków prawnych zrównany jest z pokrewieństwem naturalnym (por. B. Walaszek: Przesposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym, Warszawa 1966, s. 266 i nast.).

²² Tak również w procedurze niemieckiej na tle § 646 k.p.c., w świetle którego krewny nie ma prawa zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie w stosunku do osoby, która znajduje się pod władzą rodzicielską lub jest pod opieką (por. bliżej na ten temat B. Wiczorek: Zivilprozessordnung und Nebengesetze, Berlin 1957, t. III, s. 822).

tej niedomaganiami z art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c. pozostaje jedynie możliwość zwrócenia się o to bądź do współmałżonka, bądź też do prokuratora. Jeżeli zaś odmowa zgłoszenia przez przedstawiciela ustawowego wniosku o ubezwłasnowolnienie swego podopiecznego stanowi oczywiście zaniedbanie w zakresie sprawowanej nad nim pieczy, należy wówczas przedsięwziąć odpowiednie czynności mające na celu dokonanie przez sąd opiekuńczy zmiany przedstawiciela ustawowego.²³

Przedstawicielami ustawowymi są tu rodzice sprawujący władzę rodzicielską nad dziećmi (art. 98 k.r.o.), opiekun ustanowiony przez sąd dla osoby małoletniej lub całkowicie ubezwłasnowolnionej (art. 145 k.r.o., art. 13 § 2 k.c.), jak również kurator częściowo ubezwłasnowolnionego, któremu sąd opiekuńczy przyznał prawo reprezentowania jego osoby i majątku (art. 181 § 1 k.r.o.), oraz kuratorzy ustanowieni w innych wypadkach wskazanych w ustawie (art. 178 k.r.o.). Natomiast nie jest przedstawicielem częściowo ubezwłasnowolnionego kurator nie powołany przez sąd opiekuńczy do jego reprezentowania i zarządu jego majątkiem,²⁴ wobec czego kurator taki nie jest legitymowany do zgłoszenia wniosku o zmianę ubezwłasnowolnienia częściowego na całkowite.

Nadmienić należy, że w zasadzie nie wszyscy kuratorzy będący przedstawicielami ustawowymi osoby są legitymowani do zgłoszenia wniosku o jej ubezwłasnowolnienie. Dotyczy to w szczególności tzw. kuratorów *ad actum*, np. z art. 70 § 2, 84 § 2 i 99 k.r.o. Kuratorzy ci bowiem są powołani do załatwienia konkretnie określonej sprawy i z chwilą jej ukończenia sprawowana przez nich kuratela ustaje (art. 180 § 2 k.r.o.). W grupie kuratorów *ad actum* prawo zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie miałyby kurator z art. 157 § 1 k.r.o., ustanowiony w związku z przemijającą przeszkodą w sprawowaniu opieki przez opiekuna, jeżeli oczywiście sąd opiekuńczy przyznał mu tego rodzaju uprawnienie w wydanym dla niego zaświadczeniu (art. 604 k.p.c.).

Nie jest także legitymowany do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 183 § 1 k.r.o. dla osoby ułomnej, której potrzebna jest pomoc do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju. Ustanowienie tego rodzaju kuratora następuje wyłącznie dla osoby ułomnej, a więc upośledzonej fizycznie, np. głuchej, niemej, ślepej itp.

Dla osoby dotkniętej niedomaganiem z art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c. przewidziana jest instytucja ubezwłasnowolnienia, a nie kuratela z art. 183 § 1 k.r.o.²⁵ Osoba ułomna, mimo posiadania kuratora z art. 183 § 1 k.r.o., ma pełną zdolność do czynności prawnych. Omawianą kuratelę uchyla się na jej wniosek.

Legitymacja przedstawiciela ustawowego do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie osoby dotkniętej niedomaganiem psychicznymi wypływa — z mocy art. 545 § 1 pkt 3 k.p.c. — z faktu posiadania przez

²³ B. Dobrzański i inni: op. cit., ss. 818.

²⁴ J. Jodłowski, W. Siedlecki: Postępowanie cywilne — Część ogólna, Warszawa 1958, s. 313; S. Szer: op. cit., s. 383. Por. też T. Korzan: Kurator w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1966; tenże: Głosa do orzeczenia SN z dnia 8.IX.1970 r. II CZ 115/70, PiP 1972, nr 11, s. 162.

²⁵ Por. orzecz. SN z dnia 5.V.1949 r. POC 67/49, PN 1949, nr 11—12, s. 523 i nast. W nauce przyznaje się kuratorowi osoby ułomnej charakter przedstawiciela ustawowego (por. W. Siedlecki i inni: Postępowanie nieprocesowe, op. cit., s. 46; K. Korzan: op. cit., s. 38).

niego w tym zakresie własnego prawa²⁶. Ponadto przedstawiciel ustawowy małżonka takiej osoby lub też jej krewnych może w ich imieniu wystąpić z żądaniem ubezwłasnowolnienia, jeżeli osoby te nie mają zdolności procesowej²⁷; w wypadku takim uprawnienie przedstawiciela ustawowego do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie wypływa z prawa osób przez niego reprezentowanych.

V. Uprawnionym do wszczęcia postępowania — niezależnie od osób wymienionych w art. 545 k.p.c. — jest także prokurator, którego legitymacja procesowa oparta jest na przepisie art. 7 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. Prokurator może więc zgłosić wniosek o ubezwłasnowolnienie zarówno całkowite jak i częściowe osoby, w stosunku do której zachodzą przesłanki uzasadniające ubezwłasnowolnienie. W świetle obowiązujących przepisów k.p.c. legitymacja procesowa prokuratora w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie nie doznaje żadnych ograniczeń²⁸.

Autentyczną wykładnię słowa „prokurator”, którym operują przepisy k.p.c., zawiera art. 9 ust. 4 ustawy z dnia 14.IV.1967 r. o Prokuraturze PRL (Dz. U. Nr 13, poz. 55). W świetle tego przepisu prokuratorem w rozumieniu przepisów postępowania cywilnego są prokuratorzy wszelkich stopni jednostek organizacyjnych Prokuratury PRL, zarówno powszechnych jak i wojskowych, oraz asesory, którym przyznano tzw. *votum*.

Przepisy k.p.c. nie określają, którzy prokuratorzy jednostek organizacyjnych Prokuratury PRL są rzeczowo i miejscowo właściwi do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie. Uczyniły to dopiero przepisy wewnętrzne Prokuratury PRL, w świetle których właściwy rzeczowo do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie jest prokurator wojewódzki. Właściwość zaś miejscową prokuratora wojewódzkiego określono według miejsca siedziby sądu²⁹.

Jednakże zgłoszenie wniosku o ubezwłasnowolnienie przez prokuratora powiatowego pociąga za sobą wszelkie skutki prawne związane z omawianą czynnością procesową. Sąd nie może oddalić tego rodzaju wniosku, jako wniesionego przez podmiot nieuprawniony (art. 514 § 2 k.p.c.), albowiem Prokuratura PRL działa na zasadzie jednolitości i niepodzielności, co oznacza, że każdą czynność należącą do zakresu jej działania

²⁶ Tak też w procedurze niemieckiej na tle § 646 k.p.c. (B. Wiczeorek: *Zivilprozessordnung und Gerichtsverfassungsgesetz*, Berlin 1960, s. 1417).

²⁷ W. Witkowski: *op. cit.*, s. 26; E. Wengerek i inni: *Postępowanie nieprocesowe*, *op. cit.*, s. 110.

²⁸ Na gruncie poprzednio obowiązującego w tym zakresie art. 10 § 1 pkt 4 dekretu z dnia 29.VIII.1945 r. w sprawie postępowania o ubezwłasnowolnienie (Dz. U. Nr 40, poz. 25) prokurator nie był uprawniony do żądania ubezwłasnowolnienia osoby z powodu jej marnotrawstwa. Przepis art. 16 § 1 k.c., który jest odpowiednikiem dawnego art. 10 § 1 p.o.p.c., nie wymienia *expressis verbis* marnotrawstwa jako jednej z przesłanek ubezwłasnowolnienia. Należy jednak przyjąć, że w razie prowadzenia przez daną osobę hulawczego trybu życia i trwonienia majątku prokurator lub osoby wymienione w art. 545 § 1 k.p.c. mogą wystąpić z wnioskiem o ubezwłasnowolnienie, jeżeli w ten sposób przejawiają się u tej osoby zaburzenia psychiczne (por. orzeczenie SN z dnia 5.II.1965 r. CR 399/65, OSNCP 1966, nr 1, poz. 9).

²⁹ Paragraf 275 ust. 1 regulaminu powszechnych jednostek organizacyjnych Prokuratury PRL (wprowadzonego w życie z dniem 1.I.1971 r. zarządzeniem nr 14/70 Prokuratora Generalnego PRL z dnia 14.XII.1970 r.).

może dokonywać w zasadzie każdy prokurator, chyba że przepisy ustawy stanowią inaczej³⁰.

Zgłoszenie przez prokuratora wniosku o ubezwłasnowolnienie następuje dopiero po ustaleniu, że brak jest innych osób legitymowanych do wszczęcia postępowania albo że osoby te uchylają się od wystąpienia z tego rodzaju żądaniem, mimo że wymaga tego ochrona interesów osoby dotkniętej niedomaganiem psychicznymi z art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c.³¹.

Wystąpienie przez prokuratora z żądaniem ubezwłasnowolnienia powinno być poprzedzone przeprowadzeniem szczegółowego postępowania wyjaśniającego celem ustalenia, czy w stosunku do osoby, przeciwko której ma być zgłoszony wniosek, rzeczywiście zachodzą przesłanki przemawiające za ubezwłasnowolnieniem³².

Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 7.I.1966 r. wyraził pogląd, że nie można traktować przystąpienia prokuratora do toczącego się postępowania o ubezwłasnowolnienie jako równoznacznego ze zgłoszeniem przez niego wniosku o ubezwłasnowolnienie i dlatego udział jego w sprawie nie konwaliduje braku legitymacji do wszczęcia postępowania³³. Prokurator jest rzecznikiem interesu ogólnego, a nie reprezentantem konkretnej osoby, niezbędną zaś przesłanką umożliwiającą prokuratorowi przystąpienie do toczącego się postępowania o ubezwłasnowolnienie jest prawidłowość samego wszczęcia postępowania.

Trafność powyższego stanowiska zakwestionował J. Jodłowski, którego zdaniem w razie wszczęcia postępowania nieprocesowego na żądanie osoby nieuprawnionej istnieje możliwość sanowania braku legitymacji przez oświadczenie osoby, która ma legitymację do wszczęcia postępowania, o podtrzymaniu wniosku³⁴. Wstąpienie więc prokuratora do toczącego się postępowania związane z oświadczeniem, że popiera wniosek o ubezwłasnowolnienie zgłoszony przez sobą nieuprawnioną, konwaliduje braki w zakresie legitymacji do wszczęcia postępowania. Przyjęcie stanowiska Sądu Najwyższego stanowiłoby — zdaniem tego autora — przejaw skrajnego formalizmu, prowadzącego w rezultacie do konieczności zgłoszenia przez osobę uprawnioną nowego wniosku o wszczęcie postępowania mimo podtrzymania przez nią w poprzednim postępowaniu wniosku osoby nie mającej legitymacji. Tego rodzaju rozwiązanie byłoby sprzeczne nie tylko z zasadą ekonomii procesowej, ale także z tendencją do odformalizowania postępowania cywilnego.

Wydaje się, że reprezentowane przez J. Jodłowskiego w tym zakresie stanowisko jest ze wszech miar słuszne, a przedstawiona przez niego wszechstronna i wnikliwa argumentacja w pełni przekonująca.

VI. Rozważenia wymaga także kwestia, czy osoba dotknięta niedomaganiem psychicznymi z art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c. ma legitymację do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie samej siebie.

³⁰ Por. J. Smoleński: Ustawa o Prokuraturze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej — Komentarz, Warszawa 1971, s. 11 i nast.

³¹ Paragraf 286 ust. 2 cyt. regulaminu Prokuratury PRL. Por. też A. Meszorer: Stanowisko i czynności procesowe prokuratora w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1957, s. 181 i nast. oraz J. Smoleński: op. cit., s. 152 i nast.

³² Paragraf 279 cyt. regulaminu Prokuratury PRL.

³³ Orzeczenie SN z dnia 7.I.1966 r. I CR 371/65, OSNCP 1966, nr 7—8, poz. 133.

³⁴ Głosa do powyższego orzeczenia SN wymienionego w przyp. 33, PiP 1967, nr 12, s. 1063 i nast.

Z ustawodawstw państw obcych ubezwłasnowolnienie dobrowolne znane jest prawu szwajcarskiemu. Osoba więc pełnoletnia może wystąpić z żądaniem oddania jej pod opiekę z powodu starości czy innych ułomności albo gdy ze względu na brak doświadczenia życiowego nie jest w stanie prowadzić swych spraw³⁵.

Zagadnienie powyższe było już w swoim czasie przedmiotem rozważań komisji kodyfikacyjnej Królestwa Polskiego, która uznała, że osoba mająca być ubezwłasnowolniona nie może zgłosić wniosku o ubezwłasnowolnienie samej siebie. Osoba taka powinna przede wszystkim — jeżeli tylko ma o tyle zachowaną świadomość, że widzi potrzebę swego ubezwłasnowolnienia — spowodować, aby z żądaniem tego rodzaju wystąpiły osoby mające legitymację do zgłoszenia wniosku, a w braku takich osób — prokurator³⁶.

Na gruncie dawnego art. 10 § 1 dekretu z dnia 29 sierpnia 1945 r. w sprawie postępowania o ubezwłasnowolnienie nauka oraz orzecznictwo reprezentowały jednolite stanowisko, że osoba podlegająca niedomaganiom psychicznym nie może zgłosić wniosku o wszczęcie przeciwko sobie postępowania o ubezwłasnowolnienie³⁷.

Obecne poglądy orzecznictwa i doktryny dotyczące ujmowania powyższego zagadnienia można w zasadzie sprowadzić do jednego z dwóch diametralnie przeciwstawnych sobie kierunków.

Według pierwszego kierunku przepis art. 545 § 1 k.p.c. zawiera wyczerpujący katalog osób legitymowanych do wystąpienia z wnioskiem o ubezwłasnowolnienie, z tym jednak zastrzeżeniem, że na zasadzie art. 7 k.p.c. uprawnienie takie przysługuje również prokuratorowi³⁸. Przemawia za tym redakcja przepisu art. 545 § 1 k.p.c. oraz charakter instytucji ubezwłasnowolnienia. Nietrafne bowiem jest twierdzenie, jakoby art. 545 § 1 k.p.c. zacieśniał wyłączne ramy art. 506 i 510 k.p.c. Przepis art. 506 k.p.c. zawiera tylko zasadę, że sąd wszczynając postępowanie nieprocesowe na wniosek oraz z urzędu w wypadkach wskazanych w ustawie. Natomiast o tym, kto jest uprawniony do wszczęcia w konkretnej sprawie postępowania nieprocesowego, rozstrzygają przepisy szczególne (np. art. 545 § 1 k.p.c.). Jeśli zaś chodzi o art. 510 k.p.c., to zawiera on jedynie pojęcie osoby zainteresowanej w sprawie oraz wskazuje, kiedy zainteresowany staje się uczestnikiem postępowania, co nie oznacza jesz-

³⁵ W sprawie wykładni prawnomaterialnych przesłanek ubezwłasnowolnienia dobrowolnego — por. w szczególności A. Egger: *Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch*, Zürich 1948, t. II, s. 153 i nast.

³⁶ H. Konic: *Prawo osobowe*, Warszawa 1929, cz. III, s. 362 i nast. Konic podziela powyższe stanowisko i powołując się na judykaturę francuską stwierdza, że brak jest przepisu pozytywnego umożliwiającego osobie dotkniętej niedomaganiem psychicznym wystąpienie z wnioskiem o ubezwłasnowolnienie samej siebie (tamże, s. 363).

³⁷ W. Witkowski: *op. cit.*, s. 27; T. Różański: *Prawo osobowe — Komentarz*, Kraków 1946, s. 182 i nast.; E. Wengerek i inni: *Postępowanie niesporne*, *op. cit.*, s. 97; E. Mędrzycka: *op. cit.*, s. 47.

³⁸ R. Staniszewski: *Glosa do orzeczenia SN z dnia 20.X.1965 r. II CR 273/65, NP 1967, nr 2, s. 290*; J. Jodłowski: *op. cit.*, s. 1068; S. Wójcik: *Glosa do orzeczenia SN z dnia 12.X.1967 r. II CZ 88/67, NP 1968, nr 7—8, s. 1216 i nast.*; B. Dobrzański i inni: *op. cit.*, s. 818. Por. też orzeczenia SN: z dnia 7.VI.1965 r. II CR 148/65, OSNCP 1966, nr 2, poz. 30, z dnia 4.X.1966 r. II CR 317/66, OSNCP 1967, nr 6, poz. 104 i z dnia 7.I.1966 r. II CR 371/65, OSNCP 1966, nr 7—8, poz. 13, a ponadto i w szczególności uchwałę składu siedmiu sędzów SN z dnia 10.XI.1969 r. III CZP 56/69, OSNCP 1970, nr 7—8, poz. 118.

cze wcale nabycia przez niego legitymacji do wszczęcia postępowania. Nie przemawia także za przyjęciem poglądu odmiennego nierecypowanie przez ustawodawcę w art. 559 k.p.c. możliwości zgłoszenia przez ubezwłasnowolnionego wniosku o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia³⁹. Chodziło bowiem o zapobieżenie wszczynaniu w tym zakresie postępowania wskutek zgłaszania przez ludzi psychicznie chorych wniosków bezzasadnych lub nie przemyślanych. Nie jest również przekonującym argumentem za przyznaniem osobie dotkniętej niedomaganiem psychicznym legitymacji do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie okoliczność, że może ona wnieść rewizję od postanowienia oddalającego wniosek podmiotu uprawnionego do wystąpienia z żądaniem ubezwłasnowolnienia. Możliwość taka nie stanowi bowiem cechy szczególnej postępowania o ubezwłasnowolnienie, skoro występuje także w innego rodzaju postępowaniu nieprocesowym. Ponadto ustawodawca tam, gdzie uważał za pożądany udział w postępowaniu osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, lub też osoby już ubezwłasnowolnionej, uczynił to w kodeksie wyraźnie np. w przepisie art. 546 § 1 pkt 1 i art. 560 k.p.c.

Według zaś drugiego kierunku uprawniona do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie jest również osoba, która ma być ubezwłasnowolniona⁴⁰. Przepis bowiem art. 545 § 1 k.p.c. nie stanowi zamkniętego katalogu osób uprawnionych do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie i jedynie w tym wyłącza art. 506 i 510 k.p.c., że ogranicza krąg podmiotów zainteresowanych w wystąpieniu z żądaniem ubezwłasnowolnienia innej osoby. Założenie takie nie wchodzi oczywiście w grę, gdy wniosek o wszczęcie złoży osoba, która ma być ubezwłasnowolniona. Postępowanie o ubezwłasnowolnienie toczy się w interesie tej właśnie osoby, oddalenie zaś jej wniosku mogłoby mylnie sugerować, jakoby postępowanie to miało być prowadzone w interesie osób wymienionych w art. 545 § 1 k.p.c. Ustawodawca, nie wymieniając w art. 545 § 1 k.p.c. osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, jako legitymowanej do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie, nie brał pod uwagę możliwości wpływania do sądów wniosków nie przemyślanych i opartych na urojeniach, gdyż sytuacja taka jest nierealna i życiowo nieprawdopodobna. Zachodzi o wiele większe prawdopodobieństwo zgłaszania wniosków nie przemyślanych przez osoby do tego legitymowane aniżeli przez osobę, która ma być ubezwłasnowolniona. Powszechnie bowiem wiadomo, że ludzie bronią się przed ubezwłasnowolnieniem.

³⁹ W uchwale składu siedmiu sędziów SN z dnia 10.XI.1969 r. (cyt. w przyp. 38) przyjęto, że ubezwłasnowolniony nie jest uprawniony do wystąpienia z wnioskiem o wszczęcie postępowania o uchylenie lub zmianę ubezwłasnowolnienia (por. także orzeczenie SN z dnia 12.X.1967 r. II C 88/67, OSNCP 1968, nr 4, poz. 73 oraz głosę S. Wójcika: NP 1968, nr 7—8, s. 1217). Natomiast zdaniem W. Siedleckiego osoba całkowicie ubezwłasnowolniona jest legitymowana do zgłoszenia wniosku o uchylenie ubezwłasnowolnienia; por.: Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego (Prawo procesowe cywilne, I półrocze 1968), PíP 1969, nr 2, s. 376 i nast.

⁴⁰ Por. orzeczn. SN z dnia 20.X.1965 r. II CR 273/65, OSNCP 1966, nr 7—8, poz. 124 oraz T. Rowiński: Głosa do powyższego orzeczenia SN, PíP 1968, nr 2, s. 326 i nast.; J. Policzkievicz: Postępowanie nieprocesowe w sprawach o charakterze niemajątkowym, wyd. ZPP, Katowice 1965/66, s. 20; W. Siedlecki: Przegląd orzecznictwa SN, op. cit., s. 376; A. Szpunar, W. Wanatowska: Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie prawa materialnego za I półrocze 1968, NP 1968, nr 11, s. 1876.

Ostatnio zmodyfikował swe stanowisko T. Rowiński, którego zdaniem osoba dotknięta niedomaganiem psychicznym uprawniona jest do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie wyłącznie wówczas, gdy ma ona w konkretnym wypadku interes prawny w ubezwłasnowolnieniu⁴¹. Uprawnienie więc do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie osoba ta czerpie nie z posiadanej w ogóle legitymacji do wystąpienia z żądaniem ubezwłasnowolnienia, lecz z posiadanego przez nią w każdej konkretnej sprawie interesu prawnego. W tej sytuacji sąd, przed przystąpieniem do merytorycznej oceny zasadności wniosku, powinien zbadać, czy wnioskodawca ma interes prawny we wszczęciu postępowania, i w razie ustalenia braku tego interesu wniosek oddalić. Osoba, która ma być ubezwłasnowolniona, ma interes prawny w zgłoszeniu wniosku o swe ubezwłasnowolnienie w sytuacji, gdy podmioty do tego legitymowane nie mogą czy też nie chcą wystąpić z tego rodzaju żądaniem. Oddalenie jej wniosku z powodu braku interesu prawnego nie stwarza przeszkody do ponownego zgłoszenia wniosku w identycznych okolicznościach faktycznych, dotyczących przyczyn ubezwłasnowolnienia przewidzianych w k.c., jeżeli osoba ta ma już interes prawny w zgłoszeniu wniosku o ubezwłasnowolnienie. Sąd, oddalając wniosek z powodu braku interesu prawnego wnioskodawcy w jego zgłoszeniu, nie badał przesłanek prawnomaterialnych, które uzasadniają ubezwłasnowolnienie, gdyż nie zajmował się oceną merytoryczną wniosku.

Ujęcie przez T. Rowińskiego uprawnienia powyższej osoby do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie samej siebie w ramach posiadanego przez nią w konkretnej sprawie interesu prawnego w ubezwłasnowolnieniu wydaje się konstrukcją sztuczną i nie mającą oparcia w ustawie. Przepisy bowiem k.p.c. normujące postępowanie o ubezwłasnowolnienie nie zawierają nawet wzmianki o interesie prawnym, jak również nie mówią nic o osobach zainteresowanych w sprawie, a nie wymienionych w art. 545 § 1 k.p.c., które posiadałyby legitymację do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie⁴². Interesem prawnym jako funkcją legitymacji do wszczęcia postępowania ustawodawca posługuje się — jak stwierdza T. Rowiński — wówczas, gdy „obiektywną potrzebę wszczęcia postępowania odczuwa większa, bliżej nie oznaczona i trudna do kazuistycznego wyliczenia w ustawie liczba osób”⁴³. Sytuacja taka nie zachodzi na tle art. 545 k.p.c., w którym ustawodawca *expressis verbis* wskazał osoby uprawnione do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie.

W świetle dokonanej wykładni historycznej i gramatycznej artykułu 545 § 1 k.p.c. wypadałoby podzielić stanowisko odmawiające osobie, która ma być ubezwłasnowolniona, legitymacji do wszczęcia w tym względzie postępowania. Opierając się bowiem wyłącznie na wynikach powyższych wykładni, należałoby przyjąć, że przepis art. 545 § 1 k.p.c. nie dopuszcza wykładni rozszerzającej i że nie zaszła tu żadna zmiana w stosunku do prawa dotychczasowego. Jednakże pogląd ten pozostaje w wyraźnej

⁴¹ T. Rowiński: *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 145.

⁴² W. Siedlecki: *Recenzja pracy T. Rowińskiego pt. „Interes prawny”... (op. cit.)*, NP 1972, nr 1, s. 112.

⁴³ T. Rowiński: *op. cit.*, s. 145.

sprzeczności z wykładnią teleologiczną przepisów materialnych i formalnych normujących instytucję ubezwłasnowolnienia. Skoro bowiem przyjmuje się, że instytucja ta ma na uwadze w szczególności ochronę interesów osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, i dlatego postępowanie o ubezwłasnowolnienie toczy się przede wszystkim w jej interesie, to fakt ten nie może pozostać bez wpływu na wykładnię przepisów regulujących legitymację do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie. Ponadto przy interpretacji powyższych przepisów należy w szczególności wydobyć ich głęboki sens społeczny, przemawiający na korzyść osoby, w której interesie prowadzone jest postępowanie o ubezwłasnowolnienie.

Osoba dotknięta niedomaganiem psychicznym, które stanowią przesłanki przemawiające za ubezwłasnowolnieniem, ma legitymację materialną wynikającą z art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c., gdyż dysponuje uprawnieniem do uzyskania ochrony przysługujących jej praw podmiotowych. Legitymacja zaś materialna i procesowa współmałżonka, krewnych w linii prostej i rodzeństwa oraz przedstawiciela ustawowego wynika, jak już przyjęliśmy, z art. 545 § 1 k.p.c. Ustawodawca dokonał wyliczenia powyższych osób jako uprawnionych do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie dlatego, żeby zapobiec ewentualnym trudnościom w ustaleniu, kto oprócz osoby dotkniętej niedomaganiem psychicznym ma legitymację materialną oraz procesową do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie. Ponadto chodziło o wyeliminowanie tych podmiotów zainteresowanych w wystąpieniu z żądaniem ubezwłasnowolnienia innej osoby, w stosunku do których z reguły nasuwałoby się przypuszczenie, że nie działają w jej interesie. Założenia te nie wchodzi jednak w grę, gdy wniosek o wszczęcie postępowania zgłosi osoba, która ma być ubezwłasnowolniona.

Wydaje się, że legitymacja procesowa osoby występującej z żądaniem ubezwłasnowolnienia samej siebie wypływa z jej legitymacji materialnej. Sytuacja taka, jak stwierdza J. Jodłowski, ma miejsce zwłaszcza wówczas, gdy podmiot stosunku prawnomaterialnego zwraca się do sądu z żądaniem udzielenia ochrony w zakresie przysługujących mu praw podmiotowych⁴⁴. Z tych właśnie względów ustawodawca nie miał potrzeby wymienienia w art. 545 § 1 k.p.c. osoby dotkniętej niedomaganiem psychicznym jako legitymowanej do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie samej siebie. W razie zamierzonego dokonania rozdziału między legitymacją materialną a legitymacją procesową osoby, która ma być ubezwłasnowolniona, ustawodawca uczyniłby to wyraźnie w przepisie.

W tej sytuacji wypada ostatecznie podzielić pogląd, w świetle którego osoba, która ma być ubezwłasnowolniona, ma legitymację do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie samej siebie. Przyjęcie odmiennego poglądu pozbawiłoby osobę dotkniętą niedomaganiem psychicznym z art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c., w razie nieposiadania przez nią osób wymienionych w art. 545 § 1 k.p.c. oraz w razie odmowy ze strony prokuratora zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie, uprawnienia do uzyskania ochrony przysługujących jej praw podmiotowych. Natomiast

⁴⁴ J. Jodłowski: Stenogram wykładów z postępowania cywilnego na UW (cyt. wg T. Misiuk: op. cit., s. 146).

wystąpienie tej osoby z żądaniem ubezwłasnowolnienia jej nie jest równoznaczne z obowiązkiem wszczęcia przez sąd w tym zakresie postępowania i dokonania merytorycznej oceny wniosku. Sąd bowiem na zasadzie art. 552 k.p.c. może przed wszczęciem postępowania zażądać złożenia świadectwa lekarskiego o stanie psychicznym osoby albo zaświadczenia poradni przeciwalkoholowej, jeżeli ubezwłasnowolnienie ma być orzeczone z powodu pijaństwa. W razie nieuprawdopodobnienia istnienia u wnioskodawcy niedomagań psychicznych z art. 13 § 1 lub 16 § 1 k.c. sąd powinien odmówić wszczęcia postępowania i wniosek odrzucić.

Nie ma zaś legitymacji do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie osoba zainteresowana w rozumieniu art. 510 k.p.c., ale nie należąca do kręgu podmiotów wskazanych w art. 545 § 1 k.p.c.⁴⁵ W postępowaniu bowiem o ubezwłasnowolnienie legitymacja procesowa została unormowana w art. 545 § 1 k.p.c., który ma charakter *lex specialis* i w tym zakresie wyłącza ogólne przepisy kodeksu, tj. art. 506 i 510 k.p.c.

Na gruncie k.p.c. nie są uprawnione także do zgłoszenia wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie organizacje społeczne ludu pracującego, których zadanie nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej (*argumentum a contrario* z art. 8 w związku z art. 61 k.p.c.), psychiatryczne zakłady lecznicze oraz zakłady pomocy opieki społecznej⁴⁶.

W związku z tym ostatnim stwierdzeniem należałoby dodać, co następuje.

Ewentualne wprowadzenie przez ustawodawcę w tym zakresie w k.p.c. udziału organizacji społecznych ludu pracującego stanowiłoby przejaw dalszej demokratyzacji postępowania cywilnego i w rezultacie prowadziłyby do dalszego zwiększenia ochrony praw obywateli i zapewnienia im właściwej opieki socjalnej⁴⁷. Ubezwłasnowolnienie pomyślane jest — jak to już wyżej przyjęliśmy — przede wszystkim w interesie osoby, która ma być ubezwłasnowolniona. Instytucja ta jednak, spełniając szereg ważnych funkcji społecznych, uwzględnia zarazem interes publiczny. Organizacje społeczne ludu pracującego, których zadanie nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, gdyby im przyznano prawo złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie, przyczyniłyby się w znaczny sposób do wykorzystania powyższej instytucji jako ważnego środka w walce np. z alkoholizmem⁴⁸. Z tego względu brak jest zdaniem moim uzasadnienia do wyłączenia uprawnień wymienionych wyżej organizacji do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie.

Co się zaś tyczy leczniczych zakładów psychiatrycznych, to niejednokrotnie dysponują one odpowiednią ilością danych, które wskazują na

45 Orzeczenia SN: z dnia 7.VI.1965 r. II CR 148/65, OSNCP 1966, nr 2, poz. 30 oraz z dnia 30.VI.1965 r. II CZ 23/65, OSNCP 1966, nr 2, poz. 24.

46 W świetle art. 258 k.p.c. RSFRZ związki zawodowe i inne organizacje społeczne oraz lecznicze zakłady psychiatryczne uprawnione są do wystąpienia z żądaniem ubezwłasnowolnienia. Ponadto możliwość zgłoszenia wniosku przez psychiatryczny zakład leczniczy dopuszcza § 186 czeskosłowackiego k.p.c.

47 Por. J. Jodłowski: Przemówienie na 29 posiedzeniu Sejmu PRL III kadencji w dniu 17.XI.1964 r. (sprawozdanie stenograficzne), s. 79; T. Misiuk: op. cit., s. 11 i nast.

48 A. Wolter: Kierunki zmian polskiego prawa rodzinnego, PiP nr 8—9, s. 276; tenże: Prawo cywilne, op. cit., s. 143.

potrzebę ubezwłasnowolnienia danej osoby. Wynika to przede wszystkim z danych, jakich dostarcza obserwacja przebywającej w zakładzie osoby przez specjalistyczny personel lekarski na tle choroby psychicznej tej osoby, jej niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, co powoduje u niej najczęściej zmniejszenie zdolności kierowania swoim postępowaniem⁴⁹. Ponadto przeprowadzone z chorym oraz z członkami jego rodziny wywiady dostarczają często materiału, który w pełni uzasadniałby zgłoszenie przez zakład wniosku o wszczęcie postępowania o ubezwłasnowolnienie.

Zgłoszone wnioski o ubezwłasnowolnienie powinny być należycie przemyślane i nacechowane przede wszystkim troską o ochronę interesów osoby, która ma być ubezwłasnowolniona. Osoba zgłaszająca wniosek o ubezwłasnowolnienie w złej wierze lub lekkomyślnie podlega na mocy art. 545 § 4 k.p.c. karze grzywny do pięciu tysięcy złotych.

VII. Reasumując należy stwierdzić, że ustawodawca ujął zbyt wąsko w art. 545 § 1 k.p.c. katalog osób uprawnionych — obok prokuratora — do zgłoszenia wniosku o ubezwłasnowolnienie, co w praktyce może spowodować niekiedy znaczne trudności przy wszczęciu powyższego postępowania. Następstwem powstałej w związku z tym ewentualnej zwłoki w wystąpieniu z żądaniem ubezwłasnowolnienia może być rażąca szkoda dla osoby, która powinna być ubezwłasnowolniona. Mając więc na uwadze charakter instytucji ubezwłasnowolnienia oraz istotę i cel toczącego się w tym zakresie postępowania, należałoby *de lege ferenda* przyznać legitymację procesową także odpowiednim organizacjom społecznym, których zadanie nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej, oraz leczniczym zakładom psychiatrycznym. Ponadto w razie niepodzielenia *de lege lata* przez praktykę poglądu, że osoba dotknięta niedomaganiem psychicznym ma legitymację do wszczęcia postępowania o ubezwłasnowolnienie siebie samej, a to z braku w tym zakresie podstawy prawnej, należałoby postulować *de lege ferenda* jako najbardziej odpowiadającego założeniom, na których oparte jest postępowanie o ubezwłasnowolnienie.

---

⁴⁹ Por. S. Wójcik: Glosa do orzeczenia SN z dnia 15.V.1969 r. I CR 130/68, NP 1970, nr 1, s. 123 i nast.